

282 July
1123

h. 52

A 656.

Ben M

A 656.

PA
71607

(ᐸ ᐱ ᐱ ᐱ)

ጊዛ ላይ የሚከተለው ይጻፍ

ՎԱՍ. Ի. ՆԵՄԵՐՈՎԻՉ-ԴԱՆԶԵՆԿՈՒ

1330

ቶ ት ቼ ሊ ኮ ሀ

Տպար. Մ. Շարածէի եւ Հնկ. || Тип. М. Шарадзе и К°.

Никол. ул. № 21.

1895

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 4 Августа 1895 г.

1123-2016
hф 1123

Կ Ե Ղ Ե Ք Ի Չ

ՎԵՊԻԿ

Կողմէյ Չուկսինը նոր էր օրուայ հաշիւը տեսել և ուզում էր փակել խանութը, որի նշանատախտակի վրայ գրուած էր. «Այստեղ վաճառում և գնում են ամեն տեսակ իրեղէններ». հէնց այդ ժամանակ խանութի շէմքում երևաց մի կնիկ՝ գիրկն առած ծծկեր երեխային:

— Ուշացել էք, տիկին: Ժամի ինն է,— ասաց նա, խէթ հայեացք ձգելով սեղանի ետեւից:

— Բայց խանութդ բաց է դեռ...— անվստահ կանգ առաւ նրա առջև:

— Ի՞նչ անենք որ բաց է... իսկոյն փակելու եմ... Ի՞նչ էք ուզում:

Ուզում եմ գրաւ դնել, ահա,— և հին գրաւիս շահը վճարել, եթէ ոչ՝ իրեղէններս կկորչին:

— Պահում էք մինչև վերջին օրը, — մրմռաց նա աւելի անբաւական: Միթէ չէիք կարող աւելի վաղ բերել: Կարծեմ ինքներդ էլ գիտէք:

— Ի՞նչ կարող էի անել: Յոյս ունէի, որ այս երեկոյին փողս կստանամ... Գնացի մօտը և աղաչեցի... Վերջը՝ ճարահատած ստիպուեցի նոր գրաւ բերել ձեզ մօտ...

Եւ յանկարծ, Չուկսինի համար բոլորովին անսպասելի կերպով՝ կինարմատը նստեց աթոռի վրայ և սկսեց լաց լինել: Չուկսինը նայել անգամ չուզեց: Մատները թմբկածելով սեղանի վրայ՝ սպասում էր, թէ ինչով կը վերջանայ այդ, մի և նոյն ժամանակ հաշուում էր, որ նոյն օրը վաթսուէն երկու մանէթ զուտ արդիւնք է ունեցել, և գրաւից չը թափած իրեղէններ էլ մնացել են մօտը մինչև երկու հարիւր մանէթի: Այս գումարի էլ համարեա կէսը զուտ արդիւնք է: Բախտաւոր և աջողակ օր: Եթէ ամեն օր այսպէս լինէր. — Ի՞նչ հրաշալի բան կը լինէր: Զմարիտ է, նրա կողքի խանութներում ջհուգները շատ յաճախորդ են խլում նրանից, իրաւասուներն ևս սկսել են գրաւականով պարտք տալու սնդուկներ բանալ, բայց նա, Չուկսինը, աւելի շատ է տալիս,

դրա համար էլ չքաւորները նրա մօտ աւելի յօժարութեամբ են գնում: Մէկ էլ որ՝ նա աւելի շատ ժամանակ է տալիս գրաւները թափելու համար, քան թէ միւսները: Փռք Աստուծոյ, դեռ կարելի է մեծ վաստակ ունենալ այս առուտուրից: Այ, եթէ Մօչալովսկու տանից եղած աղան չը թափէր մանեակներն ու ապարաջանները, որ գրաւ է դրել ամիս ու կէս առաջ, այն ժամանակ Կօռնէյ Սաւվիչը մուտքում կարող էր գրել ամբողջ երկու հազար, իսկ երկու հազարը նրան միայն տոկոս կը տար ամսական հարիւր մանէթ, եթէ ոչ աւելի էլ: Չուկսինն այս մըտքերի մէջ ընկղմելով՝ մոռացութեան էր տուել նորեկ կնամարդին, այնպէս որ նրան դուր չեկաւ, երբ կինարմատն ինքը խօսեց.

Հանգուցեալ մարդիս նա պարտ էր: Միշտ ասում էր՝ որ կտայ, ես էլ յոյս ունէի:

— Այդպէս... «Յիմար կնիկ, կարծես տանը չէր կարող ոռնալ, եկել է այստեղ», այսպէս էր մտածում:

— Փողը վերցրած ժամանակ՝ պատկերի դիմաց երեսին խաչ քաշեց: Իսկ հիմա. «Գնա, ասում է, ես չը գիտեմ այդ ի՞նչ հարիւր լիսուէն մանէթ է, որ իբր թէ ես պարտ եմ ձեզ»...

— Նա ուղիղ է ասում, եթէ առանց գրի է տուած, ասաց Կօռնէյ Սաւվիչը:

— Ել ինչ գիր էր պէտք, քանի որ նա Յոհաննէս Մկրտչի անունով երգուել էր ասելով. «Եթէ չվճարեմ՝ թող ինձ պատժի իմ անուան հրեշտակ Յոհաննէսը», և երկրպագել էր մինչև գետին:

— Մալրիկ, պատկերը հօ չէս կարող տանել դատարան, կամ նրանից ինչ կարելի է պահանջել:

— Ի՞նչպէս չէ կարելի, բորբոքուեց կնամարդը: — Խղճով խօսենք. կահաւորած սենեակին տալիս է երեսուն մանէթ. հագին ունի մոխրագոյն ցանցաւոր հագուստ, երկու ձեռք հագուստ էլ պահարանումն է կախած — ինքս տեսայ աչքովս — մի ձեռքը բաց գունանի, իսկ միւսը մի քիչ մուգ կլինի և զօլզօլ է...

— Ուրեմն ձեր սեփական լիմարութեան պատիժն է, որ հիմա կրում էք: Դուք այս ասացէք, ինչ ունիք այդտեղ մօտներդ: Նստամանակ չունիմ ձեր գործերը քննելու...

Կինարմատը իր թաշկինակով սրբեց աչքերը, և այդ ժամանակ թաշկինակը ցած քաշուեց, և մի փուռ մազ փռուեց ճակատի վրայ: Յետոյ նա ախ քաշելով՝ կարգի բերաւ գլուխը և մօտեցաւ սեղանին:

— Երևում է, պէտք է կորչինք, ուրեմն էլ նրանից ոչինչ չը պիտի ստանամ:

— Պէտք է որ այդպէս լինի... իր թշնամին ո՞վ է, որ գիր չը լինի տուած և փող վճարէ:

— Հապա Յոհաննէս Մկրտիչը:

— Յոյց տուէք, էլի ինչ ունիք, կոշտութեամբ ընդհատեց նրան Կօռնէյ Սաւվիչը:

— Նստե՛ք լիմարութեան համար չեմ կարող կանգնել մինչև առաւօտ:

Կինարմատը մօտ քսանութ տարեկան էր, ինքը լղարած և նուազած: Դէմքի մանր գծերը սրսրատուել էին, միայն աչքերն էին մնացել զեռ գեղեցիկ: Նա այդ աչքերով նայում էր Զուկսինի վրայ, չուզենալով նրա գութը շարժել, թէև ամենայն օգնութիւնից զրկուած էր զգում ինքն իրան:

Թէ ինչ մարդ էր Կօռնէյ Սաւվիչը՝ ամենքին յայտնի էր, և ինչքան էլ լիմար էր այդ կինարմատը՝ բայց նրա գլխումն ևս չէր ծագել մի այսպիսի անտեղի հեծեծանք մի անգութ մարդու առջև: Նրա լացը գալիս էր, արտասոււնքը թափւում էր առանց նրան հարցնելու: Նա ձեռքը տարաւ գրպանը և այդ շարժումով զարթեցրեց երեխային: Երեխան ժաժումաժ եկաւ, աչքերը բաց արաւ

լոյսի առջև, առաջ ճպճրպացրեց մի քանի անգամ և յետոյ սկսեց անթարթ նայել լոյսին՝ կարծես զարմացած։

Կոռնէյ Սաւվիչը երեխայի վրայ էլ նայեց տհաճութեամբ, որով ուզում էր ասել. «Այդ էր պակաս. իրանք լափելու ոչինչ չունին, դեռ երեխէք էլ են ցնկնում»...

— Ես նրան ասում եմ, — սկսեց էլի իրանը լիմար կինարմատը, — որ կարօտ էր սրտի փղծուկը դուրս թափելու, — ես նրան ասում եմ. «Վախեցէք Աստուծուց, ես երեխայ ունիմ», իսկ նա թէ՛ «իսկ ես ինքս կարելի է թէ ինչքան երեխէք ունենամ ցանոտած»։ Եւ յետոյ ինձ այսպէս բռնեց ուսերիցս, երեսս շրջեց դէպի դուռը, և դեռ ոտքով էլ հրընդեց...

Չուկսինն ինքն էլ այդպէս կանէր մեծ բաւականութեամբ, — այնքան ձանձրացաւ նա այդ կինարմատից։

— Իսկոյն, իսկոյն, ասաց նա, տեսնելով իր արած վատ տպաւորութիւնը Չուկսինի վրայ։ — Ել ի՛նչ, ահա իմ բոլոր ունեցած չունեցածս, ինչ որ մնացել է։

Եւ տուաւ Սաւվիչին մի փոքրիկ թղթէ ծրար։

— Ուզում էք գրաւ դնել, թէ ծախել։

— Ոչ... գրաւ եմ ուզում դնել։ Ո՛վ գիտէ, գուցէ նա ուշքի կգայ և կվճարէ։ Ես էլ կը թափեմ իմ գրաւս։ Ամեն օր աղօթք կանեմ Յոհաննէս Մկրտչին, որ վախեցնի նրան երազումը կամ մի ուրիշ կերպ։

Չուկսինը ժպտաց, ջոկեց նշանադրութեան ոսկի մատանին ու ծռմռած ոսկի խաչիկը արծաթի գգալից ու նոյնպէս արծաթի ապարանջանից, որի վրայ գրուած էր. «Կրիր և յիշիր», կշռեց մինը և միւսը, յետոյ բերաւ փորձաքարը, արքայօղին, ոսկին քսեց քարին և թաթախեց օղիում, որ տեսնէ «խակահան է արդեօք»... Նա արդէն ուզում էր նորից փաթաթել ոսկին, այդ ժամանակ երեխան, որի աչքի առջև այնպէս ուրախ փայլ էր ստացել ճրագի լոյսի տակ՝ ձգուեց դէպի պսպղուն առարկան և փափուկ ու թաց թաթիկով բռնեց Կոռնէյ Սաւվիչի մատից բոլորովին անսպասելի կերպով։

— Դուք էլ ի՛նչ էք զուր տեղը քաշ տալիս ձեզ հետ ձեր երեխէքը, — ուզում էր բարկոնալ, բայց նայեց երեխայի վրայ։

Երեսը հազիւ մի բռան չափ, բայց նրա վրայ վառում էին թուխ թուխ ու միամիտ աչքերը, այնպէս միամիտ, որ ականալից ժպտիտ էին երեցնում մինչև անգամ Չուկսինի

չորացած շրթունքների վրայ: Ունքերը դեռ չէին բուսել, դրա համար աչքերն աւելի ծիծաղելի էին դառնում: Գլխի վրայ, կորնթարդ ճակատի վերևում շէկ մազիկներ նօսր ու խաշար: Այս բոլորը շատ տարօրինակ էր թըւում Կոռնէյ Սաւվիչին, նա երբէք նայած չէր երեխի երեսի վրայ:

— Ինչո՞ւ է այսպէս նայում երեսիս...

Իսկ ինքը մատը բռնել է կշեռքի վրայ, որ չխլի երեխի թաթիկից, որով նա բռնել էր իր ունեցած բոլոր ուժովը: Չէ իմանում, դրա համար հայհոյի՞ կինարմատին թէ ոչ... Ինքը դեռ չէր որոշել իր ստացած զգացու-թիւնը:

— Յիմար է դեռ... Պաշտակա՛, թո՛ղ ապօրը... Թո՛ղ...

— Աղջիկ է:

— Այո... վեցերորդ ամսումն է:

— Այդ ինչո՞ւ է պնօշներն այդպէս ա-նում:

Պաշտական պնօշները կլորացրել էր և երկարացրել: Այսպէս նա ձգւում էր դէպի մի կողմ: Զգուեց-ձգուեց և յետոյ յանկարծ բաց արաւ պնօշները և ծիծաղեց, — այնպէս ծիծաղեց, որ Կոռնէյն ինքը հետաքրքրուեց:

— Տես տես... սա էլ է էակ... բայց ա-

ւելի վատթարները կան... Այս մէկն ունիս միայն:

— Մէկը... Մարդս միայն տարի ու կէս ապրեց ինձ հետ:

— Այդպէս... Հիմա ի՞նչքան էք կամե-նում:

— Դուրս եկէք շահը ահա այս ստա-ցագրով, և էլի երեք մանէթ շնորհեցէք:

— Չեմ կարող, — աւելի ըստ սովորութեան կտրեց Կոռնէյ Սաւվիչը... Ամենևին չեմ կա-րող... — Էլի նայեց մէկ անգամ փոքրիկ թա-թիկի վրայ, որ այնպէս պինդ բռնել էր նրա մատը... — Տես, տես, կարծես թելի վրայ լի-նի շարուած բոլոր յօդերով, սրա եղունգնե-րին նայեցէք, ինչքան ծիծաղելի են: — Չեմ կարող... այս անգամ ոչ այնքան վճռական ասաց Չուկսինը, բայց իսկոյն էլի զսպեց ին-քըն իրան: — Ի՞նչ է տնում սա էլ: Մատն արձակեց երեխայի ձեռքից: — Մանէթ ու կէս հրամեցէք...

— Խճացէք ինձ, աղաչեց կինարմատը նուազած ձայնով: Դրուժիւնս մեռնելուց էլ վատ է: Մտէք իմ դրութեան մէջ:

— Ես չեմ կարող դրութիւնների մէջ մտնել: Այդպէս որ անեմ՝ ինքս էլ պարկն ուսիս՝ կընկնիմ դռնէ դուռը:

Եւ նա սառնասիրտ նայում էր արդէն, երբ Պաշտօտական սկսեց էլի երկարացնել շըրթունքը խողովակաձև և աչքերը ճաճապացնել ճրագի վրայ:

— Ի՞նչ անենք հիմա, — յուսակտուր բացազանչեց կինարմատը: — Ես մանէթ ու կէս պիտի տամ տանտիրուհուս, որի տան մի անկիւնումն եմ ապրում:

— Եւ կտաք էլի:

— Իսկ ուտել, խմել...

— Հրամեցէք երկու մանէթ: — Եւ, այլ ևս չսպասելով նրա համաձայնութեանը՝ Չուկսինը իրեղէնները շարտեց արկղի մէջ և սկսեց գրել ստացագիրը:

— Գոնէ երկու և կէս...

Բայց նա չը պատասխանեց անգամ. հրնացած ու իւղոտուած կաշուէ թղթապանակից հանեց երկու մանէթ, լուսումը տնողեց ու տուաւ կինարմատին:

— Գոհ եղէք Աստուծուց, որ դեռ տուտն առաջուց չեմ դուրս գալիս... Իմ կարգումը եղած ջհուղը շահն այս գլխից դուրս կգար... ինչպէս կամենաք...

Իսկ ինքը հաշուում էր. սրա իրերը ութ մանէթ կարժեն: Շահը՝ առաջուայ իրերի համար՝ վեց աբասի է: Ոչի՛նչ, էլի օգուտ կայ:

— Գոնէ երեխայիս համար...

— Ես ուրիշի երեխանց համար դեռ փող չեմ աշխատել... Գնացէք, գնացէք, տիկին, ժամանակ է կողպելու:

Էլի մէկ անգամ նրա աչքումը պսպղաց երեխայի կլորիկ երեսը նրա կոճակի նման քթովը, և մի ըռպէից յետոյ Կոռնէյ Սաւվիչը արդէն փակում էր դուռը ծանր փակով:

II

«Իրանք մերկ ու սոված, էլի երեխէք են ծնում», մտածում էր ինքն իրան Կոռնէյ Սաւվիչը, շրջուելով անկողնի մէջ: Նրա բնակարանը միւսնոյն տեղն էր, ուր էր և խանութը, այնպէս որ ննջարանի դռնով մտնում էր խանութը: Չուկսինը վաղուց էր արդէն բնակաւորուել այստեղ. սկզբներումը շուն էլ էր պահում մօտը — վախենում էր, բայց յետոյ հաշուեց, որ շունը կերակրելը փող կարժէ, և ծախեց: Իր գործն սկսեց մի քանի հարիւր մանէթով. սկզբումը ինքն էլ էր փող պարտք անում զանազան այլի կանանցից և պաշտօնաթող աստիճանաւորներից: Նրանց տալիս էր երկու ու երեք տոկոս ամսական, իսկ ինքը

վերցնում էր տասը: Սրանից էլ սկսեց իր հարստութիւնը: Ժամանակը հրաշալի էր, չէ թէ այնպէս, ինչպէս հիմա է,— ոչ մի մրցող չունէր: Երեք տարուց յետոյ իր մօտ փող բերողներին այլ ևս չէր ընդունում, իրանը բաւական էր: Դիմում էին նրան քէֆ սիրող իւնկերները և Կոռնէյ Սաւվիչը քերթում էր նրանց իր ուղածի պէս: Տալիս էր մի մանէթ և առնում տասը մանէթի մուրհակ,— կէսը վճարին՝ էլի աշխատանք էր... Գործը շարունակւում էր այսպէս մինչև այն ժամանակ, երբ իր կարողութեան կէսը պարք տուաւ մի ջահէլ իշխանիկի: Իշխանիկը մուրհակի վրայ տուաւ նրան և իր հօրեղբօր ստորագրութիւնը, հօրեղբօր, որին շատ լաւ էր ճանաչում ամբողջ Պետերբուրգը: Կոռնէյ Սաւվիչը շատ լաւ էր իմանում, որ ստորագրութիւնը կեղծ էր, բայց մտածում էր այսպէս, թէ ազգականները թեթեամիտ պատանուն Սիբիր հօ չեն ուղարկիլ, ուրեմն կը վճարեն նրա պարտքը... Եւ եթէ Չուկսինի յոյսն արդարանար՝ նա հիմա մի քանի հարիւր հազարների տէր կը լինէր: Բայց իշխանիկը չը խոստովանելով հօրեղբօրն իր արարմունքը՝ խաբեց Չուկսինին, ինքն իր ճակատին գնդակ խփելով: Կոռնէյ Սաւվիչի լաւ միտն է, թէ

ինչպէս վազեց ինքն այդ ժամանակ նրա բնակարանը... Այնտեղ էր արդէն ուտիկանութիւնը: Ննջարանումը, փափուկ գորգի վրայ, ձեռքերը մեկնած, ընկած էր իր պարտապանը: Միայն քունքի փոքրիկ վերքից արիւն էր հոսում, ու բաց աչքերը զարմանքով նայում էին առաստաղին, որտեղ, ուղիղ նրա վերեւից, կախուած էր կապոյտ լապտերը... Յիշում է Կոռնէյ Սաւվիչը հասակաւոր մի տիկնոջ, որ դիակի կողքին բազկաթոռումը նստած՝ լաց էր լինում, և բարձրահասակ ծերունուն, որի սպիտակ և երկայն մօրուքը ծածկել էր ամբողջ կօւրծքը... Սա ինքն էր հօրեղբայրը... «Իմ փողն ո՞վ պիտի վճարի հիմա...»:— «Ա՛, այդ դ՛ու ես, Չուկսին, — շուռ եկաւ դէպի նա ծերունին... — Դ՛ու ես սրա սպանողը»... Յիշում է նա մօր կսկծալի անէծքը, յիշում է, թէ ինչպէս ուտիկանապետը դուրս արաւ նրան բնակարանից և ինչպէս յետոյ, երբ ուզում էր մուրհակովը մըտնել դատարան՝ քիչ մնաց իրան էին ուղարկում որս անելու Սիբիրում: Հազիւ արձակեցին նրան: Այս անգամ նա մեծ զրկանք կրեց, փողիցը ձեռք վերցնելով, բայց սրա վրէժն սկսեց հանել յետին թշուառութեան մէջ ընկածներից, կողոպտելով նրանց անխնայ:— Ա՛,

դուք ուզում էք օրէնքով, շատ լաւ, ես էլ օրէնքով կը տեսնեմ իմ բանը»,—չարախընդութեամբ մտածում էր նա, մերժելով որ և իցէ կնկան տալ նրա գրաւը՝ եթէ մի օր անցած էր լինում պայմանաժամից... «Գնա, գանգատուիր»,—բղաւում էր խեղճերի վրայ։ Այսպէս չորանում էր նա սեղանի ետևում, ինչպէս պառաւած բողոճը պատածակերում, ինքն էլ չիմանալով վերջումը, թէ այդքան փողն իր ինչին էր պէտք։ Թէ ինչով էր ապրում ինքը՝ հազիւ թէ կարողանար պատասխանել Կոռնէյ Սաւվիչը։ Օրը երկու անգամ մօտիկ թէյարանից թէյ էր վազեցնում նրան մի տղայ, զիմացի խանութից էլ ապուխտ ու հաց էր առնում, և այսքանով էլ կուշտ էր։ Հագնում էր իր մօտ գրաւ մնացած և հնութեան պատճառով չը ծախսուած շորերը։ Տանից շատ հազիւ էր դուրս գալիս։ Պատահում էր, որ գլխումը ծագում էին «զանազան մըտքեր», ինչպէս ինքն էր անուանում. նա, ոչ առանց բաւականութեան, մտածում էր, որ ինքը փող ունի, և եթէ ուզենայ՝ կարող է թոյլ տալ իրան «յատկութիւններ», այսինքն լաւ կերակուր ուտել և լաւ շոր հագնել։ Նոյն րոպէին հաշում էր, թէ այդ ինչ կը նստէր իրան, և գրում էր իբրեւ արդէն ծախս

արած, և յետոյ այդ միւսնոյնը կրկին աւելացնում էր փողի վրայ և գրում իբրեւ մուտք։ Մէկ անգամ, պատահմամբ, իր պարտապաններից մէկը նրան տարաւ թատրոն. բայց Կոռնէյ Սաւվիչը քնեց այնտեղ, և երբ հիւրասիրողը յանդիմանեց նրան՝ նա գլուխը թափ տալով պատասխանեց. «Սա իսկականը չէ»...—«Ի՞նչպէս թէ իսկականը չէ, հարցրեց բարեկամը։—«Այնպէս, սա իրականութիւն չէ։ Նայիր այն դերասանուհուն, տես ինչպէս փոխում է։ Մի՞թէ դրանք ուղիղ լաց են լինում։ Ուզո՞ւմ ես տեսնել, թէ կնանիքն ինչպէս են լաց լինում՝ եկ ինձ մօտ մէկ օր, իմ սեղանիս մօտ նստիր, այնտեղ կը տեսնես և կլսես։ Ինձ մօտ կատարուող տեսարաններն աւելի գրաւիչ են. գալիս են ամեն կարգի մարդիկ, և իրանց խաղի համար ես չեմ նրանց փող տալիս, այլ նրանք են տալիս ինձ... Իսկ այս իսկականը չէ... Այստեղ այդ կնիկն ահա իբր թէ լաց է լինում...»

Եւ իրաւ, Կոռնէյ Սաւվիչը մարդկային բոլոր թշուառութիւններին հանդիսատես էր լինում իր սեղանի մօտ նստած, և դրանից մի առանձին հաճոյք էր զգում։ Եւ այդ բնական էր, քանի որ նա այդ թշուառութիւններովն էր ապրում, հարստանում էր աղբա-

(282) 1123-2016

521

տութեան և սովի հաշուով:—«Խաչ ունիս վրադ, ով դու մարդուն սաղ սաղ մաշկող», բղաւում էին երբեմն կողոպտուածները»:— «Ինքդ չունիս վրադ խաչ, սառնասիրտ պատասխանում էր Չուկսինը, — որովհետեւ ահա ինձ մօտ գրաւ է քո խաչը»: Այսպէս սաղ սաղ մաշկող կամ մարդ քերթող անուներ դառաւ նրա մշտական մականունը: Այս բանից նա չէր էլ նեղանում, նրա համար միւսնոյն էր: Ինքը լաւ էր իմանում, թէ ինչ բան է քաղցը և ինչ՝ անտուն անտեղ թափառելը: Քանի որ դեռ ճորտ էր և ծառայում էր իր տիրոջ տանը՝ նրան դուրս արին, որ երթայ ինքն իր գլուխը պահի, և նա ոտքով գնաց Պետերբուրգ, ոչ ոք նրան ոչ մի օգնութիւն չարաւ, ոչ ոք նրան չուտեցրեց, չխմեցրեց: Իսկ երբ որ ինքն ուժ ստացաւ և կարողութիւն՝ խղճալ ում և իցէ՝ նրան թուում էր մի տարօրինակ բան: — «Օգնիր ինձ, եղբայր», — աղաչում էին նրան: — «Քնն, գնա. գնա ուրիշ տեղ որոնիր եղբօրդ», — դուրս էր անում խեղճերին: — «Բայց, տէս, Աստուած կպատժի քեզ», — սպառնում էին նրան: — «Նա ինձ պատժելու պատճառ չունի»: Այսպէս ահա Կոռնէյ Սաւվիչը ապրում էր, կարծելով որ ոչ մի պարտիք չունի ոչ առ Աստուած և ոչ

առ մարդիկ: Շունը ծախելուց յետոյ նա բոլորովին մնաց մէն մենակ և ամբողջ երեկոներ նա անց էր կացնում ջոկջկելով և թափ տալով մօտը գրաւ եղած հագուստեղէնը, մաքրելով ոսկեղէնն ու արծաթեղէնը, տնտրելով թանկագին ակնեղէնը մի առանձին հաճուքով: Չուկսինի համար դրանք մեռած չէին: Ամեն մի իրեղէն խօսում էր նրա հետ իր մասին: Ոչ մի անգամ նրա մաքրովը չէր անցնում, թէ արդեօք ինչո՞ւ համար է հաւաքել այդ բոլորը, ինչո՞ւ համար է ապրում ինքն աշխարհումս և ինչ պիտի լինի յետոյ: Նա ծերացել էր և հիմա արդէն սկսել էր զաւամել, շարունակ վաշխառութեան մէջ, կարծելով թէ էլ մի ուրիշ կեանք չկայ իր համար և կարող չէ լինել:

III

«Ծնոտում են, ծնոտում երեխէք, իսկ յետոյ...»

Եւ Կոռնէյ Սաւվիչը էլի մէկ անգամ շուռ եկաւ անկողնի մէջ:

Ինչ է պատահել արդեօք նրան այս անգամ. քնել է միշտ հանգիստ, թէև շատ

զգաստ: Մի փոքր շշուկն անգամ լսում էր նա քնի մէջ, և հէնց կրկնուէր թէ չէ՝ նա իսկոյն վեր կթուչէր տեղիցը և ականջ կը դնէր ու կնայէր մթու թեան մէջ: Նա չէր վախենում յարձակմունքից՝ որ և է տեղից: Ասլրում էր միայնակ, կողպէքներն ու նիգերը յուսալի էին, բարձի տակին էլ լիքն աւորճանակ ունէր պատրաստած՝ անակնկալ դէպքի համար: Վախկոտութիւնից չէր, որ իրա մէջ զարգացած էր զգաստութիւնը, այլ իր պարապմունքի յատկութիւնից: Այսու ամենայնիւ նա այս գիշեր ինքն իրան մի անսովոր վիճակի մէջ էր զգում: Գլուխը տաքանում էր, կարծես բարձից ճնշուելով: Ամեն օրուայ պէս չէր, քէֆը տեղը չէր: Նա վառում էր ճրագը, բայց այսպէս քռնը չէր տանում. հանգցնում էր և աչքերը խփում, որ էլի իսկոյն զարթնի մի անսովոր շփոթութեան մէջ: Արդեօք ինչ անսովոր բան է պատահել: Նոյն օրը նրա գործերը լաւ էին գնացել: Տոկոս շատ էր ստացել, շատ իրեղէններ էին մնացել առանց թափելու, դրանց մի մասն արդէն ծախել էր լաւ գնով: Անհաճոյ բաներ չէին եղել, եթէ չհաշուենք անդործ սպասաւորին, որ նրան անուանեց կենդանաքերթ: Բայց այս բանը նրա սրտին

չդիպաւ: Նա սովոր էր դրան: Ո՛վ ասես, որ նրան չէր անուանում քերթող, կաշի մաշկող: Ի՛նչ անենք, ամեն ոք իր գործն ունի, իր պարապմունքը: Ուզում են նրա պարապմունքը մարդ քերթել համարել՝ թող համարեն. նա խօս առանց օրէնքի չէ անում այդ: Ով չի ուզում՝ թող չդիմի նրան: Այդ քերթողութիւնն է, որ նրան ուտեցնում, խմեցնում է, առանց քերթողութեան նա էլ նոյն առանց տեղի ծառան կլինէր, նրա պէս գրաւ կդնէր արժէք չունեցող ժիւետը... Ո՛չ, պատճառն այդ չէր...

«Ի՛նչպէս էր նրա անունը... կարծեմ Պաշուտկա... Ի՛նչպէս էր բռնել այդ Պաշուտկան նրա մատիցը: Եւ թաթիկն ինչքան փափուկ էր, մանրիկ մատիկներով ու եղունգներով: Եւ ի՛նչպէս պինդ էր բռնել, կպել էր, էլ պոկ չէր գալիս: Ծիծաղելի... պռօշները փողովակ էր շինում և կարծես ուզում էր երկարացնելով հասցնել ճրագին, աչքերն էլ թուխ թուխ էին, առանց ունքերի—նոյնպէս ծիծաղելի: Եկ ասա, դեռ ոչինչ չէ հասկանում: Միւսնոյն է նրա համար, թէ ո՛ւմ մատըն է բռնում, «կեղեքչի», թէ մայրիկի: Գուցէ նրա ձեռքերի վրայ էլ նոյնպէս հանգիստ կպառկէր, միայն թէ առջւեր ճրագ

լինէր... հետաքրքրական աղջիկ էր... Եւ ինչո՞վ է կերակրում նրան այդ խղճալի մայրը: Ինքը հազիւ է կարողանում ապրել: Յիմար կնիկը առանց գրի հաւատացել է մի խաբեբայի, որի երաշխաւորն Յոհաննէս Մկրտիչն է: Ո՞վ կվճարի առանց թղթի: Թող դա լինի նոյն իսկ Կոռնէյ Սաւվիչ Չուկսինը, նա էլ առանց թղթի ոչ ոքի պարտք չի տալ և ոչ էլ կը վճարէ: Որովհետեւ կարգն այդպէս չէ: Ամեն բանի համար կարգ կայ: Ի՞նչ դուրս կը գայ, եթէ խօսքին հաւատանք: Փորձիր բըռնել այդ խօսքը. ասացիր, իսկ ասածդ տես ահա որտեղ է, պոչիցը չես կարող բռնել, դէպի յետ գրաւել չես կարող... Երեւի ծծով է կերակրում Պաշուտկային... Երեւակայում եմ, թէ ինչ կաթը կունենայ քաղցածը: Մանէթ ու կէսը կը տայ տանտիրուհուն բնակարանի համար, իսկ յետուն կուպէկը թր կեցուրթեան համար կը ծախսէ: Դրանից ինչ դուրս կգայ... Ասենք նրա իրերն ութ մանէթ կարժէին... Չորս մանէթ կարելի էր տալ... Բայց իր օգուտն ի՞նչպէս թողնէր ձեռքիցը: Ինչո՞ւ նման կլինի այդ: Այն ժամանակ՝ էլ ի՞նչ միտք ունի խանութ պահելը: Հասկանալի է, որ աւելի տալ նա կարող չէր...

25-ը որ նա այնքան ժամանակ ապրել էր

և ոչ ոքի չէր սիրած: Բոլորովին ոչ ոքի... Շատ վաղուց մի բան պատահել էր, նա շատ լաւ էր յիշում այդ: Այն ժամանակ նա դեռ ստրուկ էր իր տիրոջ տանը: Մաշան էր, աղախինը... Լաւ աղջիկ էր: Աչիկները պայծառ, պռօշներն ալ-վարդ, աշխոյժ, կրակի կտոր... Ահա թէ ինչպէս էր: Եւ ինչքան ուրախ էր ու գուարթ: Երբ որ ծիծաղում էր՝ ուր ասես հասնում էր ձայնը, և պառաւներն սկսում էին մռթմռթալ. Լսեցէք, լսեցէք, ասում էին, Մաշկա մատակն է խրխնջողը, գրո՞ղը տանի... Կոռնէյն ուղում էր դիմել աղային և ուզել Մաշային, բայց մինչև այս մասին նա կմտածէր՝ աղայի տղան եկաւ Պետերբուրգիցը: Յայտնի է, թէ անուշ պատառնում է բաժին ընկնում... Վրայ հասաւ ազատութիւնն ստրկութիւնից: Քանի տարուց յետոյ Մաշային տեսաւ փողոցումը հարբած, գլխուռած... Այդպէս էլ պիտի լինէր, ի հարկէ, որովհետեւ տիրոջ տղան ուրուրի պէս խփել էր նրա գլխին և հեռացել: Այդ որ չը լինէր՝ հիմա Կոռնէյն էլ կունենար Պաշուտկաներ... Աչքի առջևը կմեծանային նրանք, փափուկ ու քրտնաթաթախ թաթիկներով կը բռնէին նրա մատիցը և շրթունքները փողովակ շինելով կձգուէին դէպի իրան: Այդ

Պաշտօնականները հիմա մեծացած կը լինէին, և ինչքան խնդում ու ծիծաղ կ'լինէր չորս կողմից և ինչքան աղմուկ, — պիտի անհանգստացնէին միայն, առանց նրանց լռութիւն և հանգստութիւն է տիրում... Եւ դեռ ո՞վ գիտէ կօգնէին արդեօք իրան: Ոչ, այսպէս աւելի լաւ է. առանց նրանց աւելի լաւ կաշխատուի: Մի բան միայն — եթէ տկարութիւն եկաւ վրան... Միտն է գալիս, որ երկու օր հիւանդ պառկած է եղել, երեւի մրսած է եղել: Լսել է, թէ ինչպէս են բախելիս եղել դուռը, լետոյ փողոցապահն է ներս մտել, ուղեցել է հիւանդանոց ուղարկել, բայց տասը մանէթ կաշառք տալով՝ աղատուել է... Այո՛, շատ նեղ օրի էր հանդիպել, շատ նեղ: Ելի լաւ է, որ երեկոյին դռնապանի կինը ներս է մտել մօտը նստել, միւս օրը նոյնպէս: Եթէ ոչ՝ երկիւղալի է...

Բայց ինչ, մեռնել միայնութեան մէջ... Ծերանալ, հիւանդանալ և մեռնել...

Գիշերը դարձեալ կմնայ լուռ... Մըկները դարձեալ կշարունակեն իրանց գործը... Եւ ո՞ւմ կմնայ բոլորը: Գործը որ վերջացնէ հէնց այսօր՝ քառասուն հազար մանէթ գոլտ դրամ կունենայ: Ի գուր չէ քերթողութիւն արել... Քառասուն հազար,

այո՛... Իսկ ոսկին ու արծաթը, որոնք չը թափուելով մնացել են իրան, մի քառասուն հազարի էլ այդ կը լինի: Միթէ կարող չէ պատահել, որ յանկարծ գան ու յափշտակեն, գողանան: Ինչո՞ւ չէ: Հէնց առաջին մտնողը ձեռքը կը տանէ պահարանը, կը հաւաքէ ինչ կայ չը կայ և դուրս կը գայ՝ ոչ ոքից չը նկատուած: Գուցէ հոգեվարք մեռնողին էլ կը խեղդէ, եթէ նա փորձ անէ վերջին ճիգը հաւաքել և օգնութիւն կանչել:

Բայց այն ժամանակ հիւանդին էլ ոչինչ չէր լինի: Պաշտօնական կվազվզէր նրա չորս կողմը մանրիկ ու ճարպիկ տոտիկներովը թմփթմփացնելով, կմօտենար նրան, կբարձրանար մահճակալի վրայ, կսկսէր թոթովել... Ամեն ինչ այնպէս չէր լինիլ, ինչպէս հիմա էր... Նրա մայրն էլ — այդ յիմարը — բայց պէտք է որ բարի և լաւ կնիկ լինի: Անխելք է, բայց անմեղութիւնից է այդ: Վատ կնիկ որ լինէր, Յոհաննէս Մկրտչի վրայ չէր դնիլ իր յոյսը և առանց թղթի պարտք հաւատալ ուրիշին: Ո՛ւր են հիմա այդպիսիները... Եւ լետոյ... Թող դար մահը... Ո՞վ չի մեռնելու, ամենքս էլ մահկանացու ենք, այսպէս է սահմանել Աստուած — գոնէ կիմանար, թէ ում է մնալու իր բոլոր վաստակածը... Ամեն ան-

գամ թողած հարստութեան վրայ նայելիս՝ կասէին—Այս մեր հանգուցեալ հօրիցն է մընացել, Աստուած ողորմի հոգուն... Եւ կաղօթէին նրա հոգու համար... Իսկ հիմա ինչի նման է... Շունը շան պէս էլ կսատկի, ուրիշ բան ի զուր կսպասես... Կամ կսկսեն իրար պատմել. «Մեզանում մի կեղեքիչ Կոռնէյ Զուկսին կար...»

Ի՞նչ կարող ես անել, մերկ ու քաղցածներին Աստուած Պաշտպաններ է տուել, իսկ նա՝ երևի մարդ կեղեքելով էլ պիտի մեռնի...

Եւ միայն երբ որ վարագուրի միջով թափանցեց մռայլ օրուայ աղօտ լոյսը և սկսեց կռուել ճրագի դեղնափայլ լոյսի հետ և կարծես զարմանալով տարածուիլ բոլոր անկիւններում, որոնցում թափթփած էին գրաւ դրուած ամեն տեսակ փալաս-փլուսներ՝ միայն այդ ժամանակ աչքերը խփեց Կոռնէյ Սաւվիչը և մոռացութեան մէջ ընկղմուելով՝ մրափեց:

ԻՄ

Միւս օրը Կոռնէյ Սաւվիչը չէր լիշում, որ անքուն գիշեր էր անց կացրել: Բոլոր տպաւորութիւնները թափուել էին նրանից, ինչպէս ջուրը սագի վրայից: Նա մինչև անգամ աւելի էր անգթացել և կեղեքում էր աւելի անխնայ: Սովորականից աւելի քիչ էր տալիս և անբաւական յաճախորդների վրայ բղաւում էր, ասելով.

— Գնա՛ ջհուղի մօտ, նա քեզ աւելի կտայ:

Բայց աւաղ, մուշտարիքը գիտէին, որ Մօխէյ Հիրշմանը, որ նրա կողքումն էր, աւելի վատ էր, այս պատճառով ահամայ նուաճում էին: Երեկոյին (օրը շաբաթ էր) Զուկսինը խանութը վաղ փակեց և գնաց ժամ: Մեծ ուշադրութեամբ լսեց բոլոր ժամասացութիւնը, ձայնակից եղաւ երգիչներին այծավարի, երեսին խաչ էր քաշում շարունակ և ստէպ-ստէպ ծունր դնում, մինչև ժամը դուրս եկաւ, գնաց տուն:

— Նայի՛ր, նայի՛ր, կեղեքիչը գալիս է — լսեց նա ճանապարհին:

Նա չլսելու դրաւ:

— Կոռնէյ Սաւվիչ, իմ ժամացոյցիս հա-

մար, որ քեզ մօտ գրաւ մնաց, գոնէ երկու շահի տուր մի խմելու գին միայն,— դարձաւ նրան մի գլխուած:

— Քաշուիր, քաշուիր, եթէ ոչ՝ գիտես, հրէն փողոցապահը կանգնած է այնտեղ...

— Այ՛ պատուուիս դու, մարդ քերթող... Եղբայրներ, ժամացոյցիս տուել էի տասն ութ մանէթ, իսկ սրա մօտ հինգ մանէթի համար կորաւ:

Կեղեքիչը լուռ ու մունջ հասաւ տուն, տնտեց ու շօշափեց փականքները, յետոյ բաց արաւ յետի դռան ահագին կողպէքը, ներս մտաւ, մոմեր վառեց պատկերների առջև, սամաւարը սարքեց և սկսեց չայ խմել:

«Եթէ Պաշուտկան այստեղ նստած լինէր», — որտեղից որտեղ ծագեց նրա գլխումը... — «Ի՛նչպէս կխաղցնէր տոտիկները, լեզուն թլպլտացնելով»...

Եւ Կոռնէյ Սաւվիչի չորացած ու կնճռոնոտած երեսի վրայ ժպտի պէս մի բան երեւաց... բայց շատ սակաւատե:

«Ոսկի ժամացոյցի տէր աղան թափելու չէ իր գրաւը, Կալաշնիկովի տան օրիորդն էլ աղամանդի ապարանջանը թողեց... Փառք քեզ, Աստուած: Ժամացոյցից եօթանասունը հինգ մանէթ գուտ օգուտ կմնայ, իսկ ապա-

րանջանից՝ քիչ քիչը՝ կբարձրանայ մինչև երեք հարիւրը... Ինչքան լաւ է գործ ունենալ աղաների և օրիորդների հետ... Սրանք չեն հայհոյում, ոչ էլ ախ ու վիշ անում: Մէկ էլ տեսնես՝ վազելով կգայ, «Չլինի՞ թէ ուշացել եմ»... — «Այո՛, պարոն, ուշացել էք, արդէն ծախուել է»... Գլուխը կշարժի, կշարժի, և կհեռանայ սուս ու փուս, քաղաքավարութեամբ:

«Աղջիկ ունեցած լինէի, մեծացած լինէր, ի՛նչպէս կհագցնէի ես նրան, — ոչ մի վաճառականի աղջիկ նրա պէս չէր դուրս գալ:

V

Կոռնէյ Սաւվիչը պատահամբ դուրս եկաւ փողոցը:

Յաճախորդներ չկային, նա էլ՝ կանգնել էր իր խանութի դռանը: Արևի լոյսը պայծառ էր, երկինքը անամպ: Չուկսինի միտն ընկաւ իրանց գիւղը:

«Հիմա հունձ կլինին անելիս... Երեկոները երգելիս կլինեն խմբերով. գիւղացու ուրախ ժամանակն է»...

Մտածմունքի մէջ ընկաւ... Եւ այսու

ամենայնիւ շարունակ թշուառութեան դէմ են մաքառում... Ուղիղ է, ապրում են՝ ինչպէս հաճելի է Աստծուն, ոչ ոքի վնաս չեն տալիս... Բայց միշտ էլ նոյն աղքատն են:

— Է՛յ... Է՛յ, մայրիկ, բղաւեց նա, ինքն էլ չիմանալով թէ ինչու:

Այն կնամարդը, որ եկել էր նրա մօտ նշանի մատանին գրաւ դրել՝ կանգ առաւ:

— Այդ ո՛ւր էք գնում այդպէս:

— Գնացել էի վարձուելու...

— Երեխայի հետ:

— Այո՛... — Եւ յանկարծ սփրթնեց... — Կպել է ինձանից, էլ պոկ չի գալիս, մեղայքեղ Աստուած...

— Ո՞վ է կպել:

— Պաշտական, ո՞վ... Աստուած մահ չի տալիս սրան, որ աղատուեմ...

— Այդ ի՜նչ էք ասում, ի՜նչ էք ասում... Զէ՛ որ դուք մայր էք:

— Հապա ո՛ւր երթամ ես սրա հետ... Վեցերորդ տեղն եմ գնում, հէնց որ իմանում են, թէ երեխան էլ մօտս պիտի լինի՝ «ոչ», ասում են, մեզ հարկաւոր չէ»... Մնում է մէկ բան, — պահ տալ գիւղումը: Թող այնտեղ ապրի, իսկ իմ ռոճկիցս կվճարեմ պահողին:

— Բայց սա կմեռնի գիւղումը:

— Հապա ի՜նչպէս տնեմ:

Կոռնէյ Սաւվիչը յետ քաշեց թաշկինակը երեխայի երեսից: Նա քնած էր...

— Տես, տէս, սա էլ է շունչ քաշում:

Պաշտական շնչում էր բերանը բաց, քնի մէջ թշերը կարմրել էին: Արևի լոյսը, որ խփեց երեսին՝ նա բաց արաւ աչքերը, կուչ ածեց, բերանն էլ ծռմռեց, որ լաց լինի, բայց յանկարծ փռշտաց և ծիծաղեց:

— Տես տէս, լուի նման չէ՞... Իսկ և իսկ լո՛ւ:

— Լուն էլի լաւ է, ուտել չի պահանջում, իսկ սա՛...

— Դէ, դէ, մի բղաւիր, մրմռաց Կոռնէյ Սաւվիչը: Յետոյ յանկարծ որտեղից որտեղ հարցրեց. — Ինձ մօտ չէ՞ք մտնել:

— Ի՞նչպէս ձեզ մօտ:

— Ես կընդունեմ երեխայիդ հետ... Ծառայութեան համար... Օրէցօր ճերանում եմ, մենակ եօլա չեմ գնում:

— Իսկ ռոճիկ ի՜նչքան:

— Ես ռոճիկ չեմ տալ: Ինչի՞դ է պէտք ռոճիկը, կուտեցնեմ, կխմեցնեմ...

— Ինչպէս թէ «ինչիդ է պէտք»... Հապա ես հագնել չեմ ուզիլ, կօշիկ է, բան է...

— Այդ ոչինչ, դրա համար գրաւ դրուած փալաս-փուլուս շատ կայ, կը ոկես քեզ համար:

— Զէ, մտամոլոր ասաց կինարմատը...

— Ո՛չ, այնպէս, որ առանց ռոճկի՝ անկարելի է:

— Այդպէս էք ահա դուք... Ես համաձայն եմ երեխայիդ հետ... Ուրիշներն այդպէս չեն ուզում, և ո՞վ կուզենայ: Նա միայն անհանգիստ պէտք է անէ: Մէկ լաւ մտածեցէք, կտեսնէք, որ ես բարերարութիւն եմ անում ձեզ... ձեռն է, կարծեմ, չէ՛ք:

— Ինչո՞ւ չճշայ, ճշում է...

— Այ, տեսնում էք: Գիւղ որ ուղարկէք, պէտք է ամսական հինգ մանէթ վարձ տաք, և դեռ ուրիշ ընծաներ էլ:

— Իսկ ինձ ութ մանէթ կտան ամսական:

— Զէ ի՞նչ, ո՞րտեղ կտան:

— Ամեն տեղ էլ կտան:

— Ութ որ տան, մայրիկս, կպահանջեն, որ հազուստդ էլ վայելուչ լինի, միւս բաներդ էլ:

— Ինչպէս կամենաք, ես անվարձ մշակ չեմ կարող:

— Դէ լաւ, մի մանէթ կտամ... Նայեցէք, թէ չէ կփոշմանեմ...

— Մանէթը քիչ է... Հինգ...

— Այ թէ դու էլ խօսք ասեցիր... Հինգ: Ո՞րտեղ է տեսնուած այդպէս բան... Զէ՛ որ սրան էլ պէտք է կերակրեմ:

Բայց այս ժամանակ երեխան ձեռքն ազատեց և սկսեց մատներով բռնել ու հաղաղել քթիկը, որ դեռ ևս կոճակի չափ էր և նման: Կոռնէյ Սաւվիչը կորացած մատը մօտեցրեց երեխային, նա էլ ձեռքը գցեց և իր ուժի չափով այնպէս պինդ բռնեց և սըլմեց, որ կարծես իր միակ փրկութիւնը նրանից էր սպասում:

— Իսկ դուք քանի՞ տարեկան էք, — յանկարծ հետաքրքրուեց Կոռնէյ Սաւվիչը:

— Քսանը հինգ:

— Առաջ էլ ծառայել էք:

— Իմ ամուսինս խոհարար էր լաւ պարոնների մօտ... Իսկ ես — աղախնութիւն էի անում տիկին Կուրկոնոսովի մօտ:

— Կարդալ գիտէք:

— Այո:

— Կարող էք և լաւ գրել:

— Գրում եմ... եթէ հասարակ տնտեսութեան վերաբերելու լինի:

— Մէկ մանէթով կյօժարի՞ք ուրեմն:

— Ո՛չ... Այդ մասին խօսելն անգամ աւելորդ է, — ասաց կինը և ուզեց հեռանալ

արդէն, բայց երեսան բաց չթողեց Կոռնէյ Սաւվիչի ձեռքը, նա էլ ակամայ կանգնեցրեց նրան ասելով.

— Ի՛նչ լաւ, դեռ սպասեցէք, ի՛նչ ունիք շտապելու: Երկու խօսքով խօսմ չի կարելի գործ վերջացնել: Դուք փախչում էք ձեր բախտիցը:

— Մեզ ո՞վ կարժանացնէ բախտի... Այն էլ բաւական է, եթէ օրուայ հաց ունենանք...

— Ի՛նչ լաւ, տես ահա ինչ եմ ասում. միայն այս պէտք է վերջին խօսքս լինի... Ես քեզ կտամ երեք մանէթ, — ասաց Կոռնէյ Սաւվիչը, և կարծես առատաձեռնութիւնիցը վախեցած՝ մատն ազատեց երեսի ձեռքիցը և գնաց իր սենեակը:

Կինարմատը մտածմունքի մէջ ընկաւ... Շեմքի վրայ կանգնեց — կանգնեց, և վերջը մտաւ խանութը:

— Եկար հա... Ես շտապեցի: Շատ աւելցրի և հիմա զղջում եմ ինքս... Երեք մանէթը հօմ գտնովի չէ...

— Թէյն ու շաքարը ձեզանից կլինի, չէէ:

— Ի հարկէ... Պէտք է ուտեցնեմ... Ինչ որ ինքս կուտեմ՝ նոյնն էլ դուք:

— Ես համաձայն եմ:

— Ի հարկէ, համաձայն կլինիք... Իր

բախտիցն ո՞վ կփախչի... Զեր ասելով՝ քսանը հինգ տարեկան էք, հա:

Այո...

— Չէք ուզում մարդու գնալ:

— Ո՞վ կառնի երեսալի հետ:

— Ծեր մարդը կառնի, բայց ինչ ասել կուզի, որ ծեր մարդուց ըւրիսներդ շուռ կտաք...

Կոռնէյ Սաւվիչը միւսնոյն ժամանակ մտածում էր. «Սրան կերակրելը ոչինչ չի արժենալ: Գիտէ թէ ինչ բան է խեղճութիւնը, կաշխատի ինչպէս պէտքն է... Ե՛լ, Կոռնէյ Սաւվիչ, ի՛նչ չիմարութիւն ես անում: Ապրել ես մինչև հիմա, առանց մեղքի տակ ընկնելու, մագերդ սպիտակել են արդէն... Հիմա ուշ չէ արդեօք քեզ համար»...

— Ի՛նչ է ձեր անունը:

Մարեա Պետրովնա... — Կարմրատակեց:

— Ուրեմն ի՛նչ կասէք, Մաշա...

Կինը լռեց և աչքերը վայր թողեց:

— Այս կլինի ահա ձեր սենեակը, — Կոռնէյ Սաւվիչը ցոյց տուեց խոհանոցի կողքին մի սենեակ: Յետոյ ձեռքը նրա ուսին դնելով՝ թափահարեց և ժպտաց, ինքն էլ չիմանալով թէ ինչու:

— Ի՛նչպէս կ'որրիկ ես... Միայն երեսդ շատ է լղար... Ինչ և իցէ. գնա բաներդ բեր,

բայց երեւի մշակին տալու փող չէս ունենալ... Առ ահա այս թուղթը... միայն շատ չտաս, երեք շահի որ տաս՝ ամենքն էլ աղաչանք կանեն:

«Այ խեղք, գլխիս նոր ցաւ եմ աւելցնում, ինքս իմ վզին կնիկ եմ փաթաթում... Ե՛հ, ինչ կուզի թող լինի: Քեֆովս չի լինիլ՝ իսկոյն դուրս կանեմ»...

VI

Բայց դուրս չարաւ:

Մարեա Պետրովնան այնպիսի կնիկ դուրս եկաւ, ինչպիսին յարմար էր մի կեղեքիչ մարդու և ձեռնտու: Եօթը տարին այնպէս անցաւ, ինչպէս եօթն օր: Նա չէր վատնում և ոչ մի կոպէկ, տանիցը չէր հեռանում և ոչ մի տեղ և ոչ մի ժամանակ. տունը պահում էր շատ կարգին և օրինաւոր, առ հասարակ, ինչպէս ասում էր Զուկսինը, որ նայում էր նրա վրայ անակնթարթ, «Աստծուն մտիցը չէր գցում»: Պաշտօնական մեծացաւ և դառաւ այնպիսի աղջիկ, որի մասին ստէպ մտածում էր Կոռնէյ Սաւվիչը: Պէտք է աւելացնել, որ ինքը մայրն էլ այնպէս լաւացաւ, գիրացաւ ու գեղեցկացաւ, որ սպասա-

ւորութեան մտած օրից երեք տարի անցած՝ վաշխառուն ամուսնացաւ նրա հետ, հաւատալով, որ այդ մասին երբեք չի զոջալ: Մանաւանդ որ ամսական երեք մանէթ էլ գրուպանումը կմնայ, մտածում էր նա, ի նկատի ունենալով՝ որ կնոջ վրայ չի ունենալ աւելի ծախք, քան թէ խոհարարուհու: Այսպէս ահա Պաշտօնական մեծացաւ՝ նրան համարելով իր «հայրիկը», չը կասկածելով թէ երբ և իցէ ունեցած է ուրիշ «հայրիկ»: Տան իսկական տիրուհին նա էր, ինչ ուզում էր՝ անում էր: Բարձրանում էր մթնեցես Զուկսինի կողինքի վրայ, երբ նա պառկած էր լինում, և քաշքշում նրա խոզամաղ ընչացքները (մօրուք չունէր). թագ էր կենում նրա սեղանի տակին, երբ նրա մօտ մտնում էր մի «գրաւաբեր». իսկ վեց տարին որ լրացաւ՝ մի պատիժ դառաւ փողոցի բոլոր երեխաների համար: Կռիւ էր դուրս գալիս նրանց հետ և յաղթողը յաճախ ինքն էր հանդիսանում: Նրանք էլ իրանց վրէժը նրանով էին առնում, որ կանչում էին ետեւիցը.

Կեղեքչի աղջիկ... Դու ինքդ էլ կղաւնաս կեղեքիչ:

Սկզբումը Պաշտօնական չէր իմանում «կեղեքիչ» բառի նշանակութիւնը: Բայց յետոյ,

քուչումը խաղալիս, լսում էր յաճախ, թէ ինչ-պէս էին հայհոյում գրաւաբերները, երբ որ դուրս էին գալիս խանութից։

— Խեղդուիս դու, բկո՛ւմդ մնայ իմ ժամացոյցը, անիծեալ կեղեքիչ...

— Պատուուիս դու, կեղեքիչ։

— Սատանի հետ ես կապուած... Իրաւ որ կեղեքիչ։

Սրանից յետոյ Պաշտօնական սկսեց մտմտալ և նեղահալ։

— Իմ հայրիկս բարի է, — պաշտպանւում էր նա երեխաներից։

— Բարի՛ է, ինչպէս չէ... Ի՞նչպէս կարող են բարի լինել կեղեքիչները։

— Բարի՛ է, բարի՛ է, — պնդում էր նա, ոտները գետնին խփելով։

— Նրա բարութիւնը կաշի քերթելն է, ահա թէ ինչպիսի բարի է նա... Սպասիր, կը մեռնի և սատանէքը նրան լաւ կգարդարեն։ Պաշտօնական լաց էր լինում, յարձակում էր անարգողների վրայ և տուն էր գալիս շորերը պատռտորած։

— Այդ ի՞նչ է, էլի գգգգուե՛լ ես, — հարցնում էր նրան Կոռնէյ Սաւվիչը, գլուխը շարժելով։

Պաշտօնական լռում էր, գլուխը կախ գրցում և մօր մօտն էր գնում շուտով։

— Մայրիկ, ա՛ մայրիկ... Հայրիկս բարի մարդ է, չէ՞։

— Ի հարկէ, էլ ի՞նչ ասել կուզի։

— Հապա ինչո՞ւ նրանք ասում են «կենդանաքերթ»։

— Ինչ ուզում են, թող ասեն, դու մի լսեր նրանց։

— Ո՛չ, ինչո՞ւ են ասում, ինչ բանի համար։

— Նրա արհեստն է այդպէս։

— Ուրեմն նրանք ուղի՞ղ են ասում։

— Քեզ համար նա բարի է, ինձ համար էլ նոյնպէս։ Դու պարտական ես յարգել նրան և սիրել։

— Ես էլ սիրում եմ, — ասաց նա տարակուսելով, և սրանից յետոյ երկար ժամանակ հետամուտ էր լինում, թէ չի գտնիլ արդեօք Չուկսինի մէջ կաշուեքերթութեան որ և է նշան։ Շատ անգամ նստում էր նրա գիմացը մի անկիւնում, որ տեսնէ, թէ ինչումն է երևում նրա կաշի մաշկէլը։ Բայց չէր լինում, ժամերն անց էին կենում իրար ետեւից, Չուկսինը հանգարտ կանգնած առուտուր էր աւնում և ոչ մէկի կաշին չէր մաշկում։

«Բա երբ է քերթում սա» — աւելի էր ընկղմւում մտմտութի մէջ... Վերջապէս, երկար մտածելուց յետոյ, այն եզրակացութեանը եկաւ, թէ երեւի նա այդ բանն անում է գիշերը: Գիշերը, երբ ինքը քնած է լինում՝ նա գնում է իր արհեստին և կաշիներ է քերթում... Հիմա երեխան այլ ևս չէր նեղանում, որ հօրն անուանում էին «կենդանաքերթ», և շատ խելացի պատասխան էր տալիս. «Նրա արհեստն այնպէս է, որ պէտք է կաշի քերթէ»...

Եօթը տարեկան որ դառաւ՝ ուզեց աւելի լաւ վերահասու լինել այս բանին:

Մի առաւօտ, երբ հայրը դեռ քնած էր — (նրան իր հայրն էր համարում) — Պաշուտկան բարձրացաւ նրա մահճի վրայ, նստեց ոտքերի մօտ և սկսեց համբերութեամբ սպասել... Անակնթարթ նայում էր քնած Զուկսինի վրայ, հարցնելով ինքն իրան. «սա ինչպէս է կաշիները քերթում. բա մարդիկ դրանից ցաւ չեն զգում, և չեն գողում արդեօք»... Եւ նրա սրտի մէջ մի սարսափ ընկաւ այդ մտածելիս: Հէնց այդ րոպէին տաքերը բաց արաւ Կոռնէյ Սաւվիչը:

— Հը՛, լուի՛կ, բարի լոյս... Եկ ինձ մօտ... Եւ նա ձեռքը մեկնեց. բայց այս անգամ

երեխան փոխանակ սովորականի պէս հօր գիրկն ընկնելու՝ աւելի մօտ սեղմուեց — մահճակալի թիկունքին:

— Ինչո՞ւ ես այդպէս կուչ գալիս... Եկ մօտս, Պաշուտկա, շուտ:

Հայրիկ, այս գիշեր դու ո՞ւր ես գնացել:

— Ե՛ս... զարմացաւ նա: — Ոչ մի տեղ չեմ գնացել, այստեղ եմ եղել:

— Ո՛չ, դու սուտ ես ասում... Ես գիտեմ, թէ դու ո՞րտեղ ես եղել...

— Դու երազումդ կլինես տեսած, Պաշուտկա:

— Ո՛չ, երազումս չէ... Հայրիկ, դու խօսմ կենդանաքերթ ես:

Կոռնէյ Սաւվիչը այնպէս սառաւ, որ մինչև սառույց կտրեց: Չնայած որ այդ մականուանը նա վաղուց արդէն ընտելացել էր, բայց երբ այդ խօսքը լսեց Պաշուտկայի փափիլի ու կարմրիկ շրթունքներից՝ նա տեղն ու տեղը քարացաւ: Զիմացաւ ինչ պատասխան տար, և երկար ժամանակ նայում էր երեխայի վրայ, կործես պապանծուած:

Այդ ինչ ասացի՞ր, ի՞նչ, — վերջապէս խօսեց նա:

Երեխան էլ երկիւղով էր նայում նրա վրայ այս րոպէին:

— Ինչ ասացիր, հը՞: —

— Այն էլի... Ամենքն էլ ասում են, որ քո պաշտօնն է այդպէս, որ դու կենդանաքերթ ես... Յերեկը տանն ես լինում, իսկ գիշերը գնում ես: —

— Ո՞ւր եմ գնում: —

— Գնում ես կենդանի մարդիկներին քերթում փողոցներում... Լսիր, հայրիկ... նըրանք մեծ ցաւ են զգում անկասկած, չէ՞... գողում, գողում են... —

— Մարեա, Մարեա... —

Մարեա Պետրովնան, որ խոհանոցում թէյի պատրաստութեան վրայ էր՝ ներս եկաւ: —

— Մէկ լսիր, տես ի՞նչ է ասում աղջիկդ, իբր թէ ես կենդանաքերթ եմ... Որպէս թէ գիշերները գնում եմ կաշի քերթելու: —

— Այո՛, այո՛, — պնդեց Պաշուտկան: Վասկան էլ, Սենկան էլ, Ալեօշան էլ — ամենքն էլ ասում են... Իսկ ես վախում եմ քեզանից, հայրիկ... —

— Ի՞նչ ունիս վախենալու, յիմար: —

— Վախում եմ... —

— Ախր ինչից ես վախում: —

— Վախում եմ, որ ինձ էլ ու մայրիկիս էլ քերթես... —

— Դէ, գնա կորիւր, անպիտան, — չարա-

ցաւ Կոռնէյ Սաւվիչը, սփրթնեց մինչև անգամ, և նրա երեսը այնպիսի չար կերպարանք առաւ, որ Պաշուտկան զնդակի պէս դուրս թռաւ հօր ննջարանից և փախաւ խոհանոց: —

Չուկսինը վեր կացաւ տեղիցը ինչպէս մի սև ու մութ ամպակոյտ: Կարծես նրա խիղճն աճել էր Պաշուտկայի մէջ: «Կենդանաքերթ, — ասում են ամենքը, — կենդանի մարդոց կաշին է քերթում... Աղջիկն էլ հաւատացած էր... Ի՞նչ կլինի վերջը: այդ փոքրիկը քանի մեծանայ՝ այնքան էլ պիտի մեծանայ նրա երկիւղն ու ատելութիւնը դէպի Չուկսինը: Կամ թէ իր մանկական օրտի խորքումը թէկուզ սիրելիս լինի նրան՝ բայց ուրիշների մօտ պիտի ամաչի նրանից... —

Օրը կիրակի էր: Չուկսինը, ինչպէս սովոր էր՝ գնաց ժամ: Աղօթք արաւ ամենայն ջերմեռանդութեամբ, մոմեր վառեց, բայց չէր դադարում մտածել Պաշուտկայի փոխուելու մասին: Մինչդեռ ինքը հաշուում էր, որ Պաշուտկան որ մեծանայ՝ կդառնայ իր օգնականուհին: Ինքը մարդու կտայ նրան, և փեսան կշարունակի իր գործերը... Կենդանաքերթ... —

Եւ հէնց նոյն տեղը, եկեղեցու մէջ, նըրան թուում էր, որ ամբօրի մէջ մէկն ա-

սում էր. «Նայեցէք մեր կենդանաքերթի վըրայ... Տեսէք, ի՞նչպէս է խաչ հանում երեսին... Արիւնարբո՛ւ»:

Վերադարձաւ տուն աւելի մառախլապատ երեսով: Բղաւեց կնոջ վրայ: Պաշուտ կան քաշուել էր մի անկիւն:

Խանութի մօտով անց էր կենում Չուկսինի լաւ բարեկամը, եկեղեցու ծերունի տիրացուն: Նրան տեսնելով՝ խանութից դուրս եկաւ Կոռնէյ Սաւվիչը:

— Բարեւ ձեզ, Նիկիտա Նիկանդրիչ, ի՞նչպէս է ձեր առողջութիւնը:

— Շատ էլ լաւ չէ, Կոռնէյ Սաւվիչ:

— Իսկ ես ուզում էի ձեզ հետ խօսել...

— Ինչո՞ւ մասին արդեօք:

— Իմ գործի մասին:

— Ի՞նչ գործի:

— Ա՛յ, ինչ գործի, — և Կոռնէյ Սաւվիչը նայուածքով ցոյց տուաւ իր խանութը: — Մարդիկ բարեհաճ չեն դէպի իմ պարապմունքը: Արիւնարբո՛ւ ես, ասում են... Դուք ի՞նչպէս էք կարծում: Մինչև անգամ իմ սեփական ընտանիքիս մէջ... Ի՞նչ դուրս կգայ սրանից, եթէ մինչև անգամ իմօնքն էլ...

— Ի՞նչ ասեմ: Մարդիկը չար են, այդ

ինքդ էլ գիտես: Ինչի՞դ է պէտք, թէ ինչ են ասում... Մեղք են դործում...

— Ո՛չ, ես ուզում եմ ձեր կարծիքն իմանալ: Այդ ես ուզում եմ նրա համար, որ խիղճըս հանգստացնեմ: Յուզուած է խիղճս: Մի՛թէ ես ում և իցէ կողոպտե՛լ եմ... Դուք այդ բոլորը լաւ գիտէք. ուրեմն և ասացէք, դուք ինչպէս էք հասկանում:

— Ի՞նչպէս դատեմ: Ասուած է. «մի դատեր, որ չդատուիս. ինչ չափով որ չափէք, նոյնով կչափուի ձեզ»:

— Այդ բոլորը շատ լաւ է, բայց ի՞նչ կասէք իմ պարապմունքի մասին: Միայն ուղիղն ասացէք: Վաշխառուների մասին ի՞նչ է ասուած... Չկա՞յ արդեօք այդ մասին մի որ և է ցուցմունք:

— Կայ... Առ հասարակ ամենքի մասին... «Զինչ օգտիցի մարդ, թէ զաշխարհս ամենայն շահեսցի, և զանձն իւր տուժեսցէ»... Բայց դու մի յուսահատուիր...

Եւ Նիկիտա Նիկանդրիչը անց կացաւ գնաց...

«Եւ զանձն իւր տուժեսցէ, այսինքն՝ իր հոգին կորցնէ... զինչ օգտիցի... Յերաւի որ ի՞նչ օգուտ, եթէ մարդ բոլոր աշխարհս ստանայ, հարստանայ, բայց իր հոգին կորցնէ»...

— Ինքն իրան կրկնում էր Կոռնէյ Սաւվիչը: Ի՞նչ օգուտ է, եթէ քո տանն էլ քեզ դազանի տեղ կղենեն: «Զի՞նչ օգտիցի»: Ոչ մի օգուտ...

Այս միջոցին մի գջլտորած մարդ Չուկսինի մօտով անցնելիս՝ գզակը բարձրացնելով բարևեց նրան ասելով.

— Բարև արիւնարբու և կաշի քերթող Կոռնէյ Սաւվիչին... Ի՞նչպէս էք, էլի շարունակում էք կեղեքել առաջուայ պէս, թալանում էք...

— Քաշուիր, քաշուիր, թէ չէ վզիդ...

— Վզերս մերն է, քեզ մօտ գրաւ չեն, — խնդաց նա: — Բայց այ, երբ դուք, պարոն Չուկսին, կմեռնէք՝ ձեր մէջքումն իսկոյն մի բարդի բհիր կցցեն... Ասում են՝ օրէնքով՝ բոլոր քեզպէսներին հարկաւոր է այդպէս անել:

Կոռնէյ Սաւվիչը յետ մտիկ տուաւ, որ տեսնի Պաշուտկան չի՞ լսում արդեօք այդ խօսքերը... Փառք Աստծու, նա այստեղ չէր:

Երբ որ տուն գնաց՝ Պաշուտկան նայեց նրա վրայ միևնոյն վախկոտ և հետամուտ աչքերով:

— Եկ ինձ մօտ:

Պաշուտկան չէ մօտենում, ծածկւում է մօր քամակին: Մայրը յանդիմանում է նրան ասելով.

— Ինչու ես այդպէս անում, յիմար, գնա հայրիկիդ մօտ:

— Չեմ ուզում...

— Ինչո՞ւ չես ուզում:

— Վախում եմ...

Սմբողջ գիշերը մինչև առաւօտ Կոռնէյ Սաւվիչն աչքերը չխփեց:

VI

Միւս օրը նա զարմացրեց բոլորին իր խանութումը:

Տօն օրերը մօտենում էին, ուրեմն նրա պարապմունքի համար ամենանշանաւոր ժամանակն էր: Ինչքան խեղճ մարդիկ կային՝ բոլորն էլ խոնուել էին նրա մօտ ամեն տեսակ իրեղէններով, բայց Կոռնէյ Սաւվիչը չէ ընդունում և ամենքին պատասխանում է վճռապէս.

— Ուր կուգէք՝ տարէք, ես չեմ վերցնում:

— Ինչո՞ւ էք այդպէս անում:

— Այլ ևս գրաւ չեմ վերցնում, բաւական է:

— Կոռնէյ Սաւվիչ, ի՞նչ է արածդ... վախեցիր Աստծուց:

— Հէնց սրա համար է, որ այլ ևս չեմ վերցնում. ձեզպէսների հետ քարշ գալով՝ քիչ էր մնում, որ մոռանամ Աստծուն... Ես ինքս հիմա երեխայ ունիմ մեծացնելու:

Գրաւարերները դուրս էին գալիս փողոց և միմեանց յայտնում իրանց զարմանքը:

— Ի՞նչ է պատահել արդեօք կենդանաբերթին...

— Շատ է ծծել... կուշտ է...

Կոռնէյ Սաւվիչը երեկոյին գնաց ժամ և հանդիպեց այնտեղ ծերունի Անտոնիչին, որին ամենքն էլ հոգեսէր մարդ էին համարում: Անտոնիչը շատ անգամ էր յանդիմանել Զուկսինին, թէ ինչո՞ւ նա անգթութեամբ կեղեքում է խեղճերին: Զուկսինը հիմա մօտեցաւ նրան... Այս անգամ նա ուրիշ ոչ ոքի հետ չէր ուզում խօսել, այլ միայն Անտոնիչի, որ նրա մշտական նախատողն էր:

— Բարե՛ ձեզ...

Անտոնիչը նայեց նրա վրայ նուազած աչքերով և ծիծաղեց:

— Հը՛, ինչպէս ես... Ծծում ես: Մտածիր հոգուդ մասին, միտդ բեր Աստծուդ:

— Ես արդէն մտածել եմ:

— Լաւ չես անում, ոչ, լաւ չէ... Զբաւորներին զրկելը մեղք է...

— Բաւական է... Էլ մի խօսիր, Անտոնիչ: Ես դադարեցնում եմ... — Եւ յետոյ, նրկատելով ծերունու զարմանքը՝ աւելացրեց. — Ես դադարեցնում եմ իմ առուտուրը:

— Բոլորովի՞ն, — չհաւատալով՝ խէթ-խէթ նայեց Անտոնիչը:

— Ուղիղ է ասածս, բաւական է: Հիմա ուզում եմ հոգուս համար հոգալ: Բացի սրանից, մօտս երեխայ է մեծանում: Լաւ չի լինիլ, որ նա մեր գործերը տեսնէ:

— Այդ ի՞նչ լաւ բան ես մտածել, — ուրախացաւ ծերունին... Շատ լաւ ես մտածել... Ես աղօթք կանեմ քեզ համար... Միայն շատ դժուար է, ó, շատ դժուար կլինի քեզ համար ձեռք վերցնել: Միշտ կթեքուիս, միշտ կծռուիս էլի դէպի հին սովորութիւնդ...

Կոռնէյ Սաւվիչը ժպտաց: «Ո՛չ, չեմ ծռուել»:

— Տայ Աստուած... գիտես ի՞նչ. դու ինչ անելու ես՝ ուղղակի արա, մէկ անգամից պրծա՛ւ գնաց:

— Մէկ անգամից... Մօտս գրաւներ կան... Ժամանակ կուզի, մինչև կթափեն: Ինչո՞ւ իմս էլ կորցնեմ:

— Հէնց այդ գրաւներն են, որ կստիպեն

քեզ միշտ միևնույն վիճակի մէջ մնալ, միշտ շարունակել մէկ անգամ սկսածդ:

— Ոչ, այդ չի լինիլ, ես արդէն վճռել եմ...

— Ի՞նչ ես վճռել:

— Ես արդէն վճռել եմ, թէ ինչ պէտք է անեմ... Պաշտօնական սկսել է վախենալ ինձանից... Ի՞նչ խօսք, որ յիմար է. լսում է «կենդանաքերթ»՝ կարծում է, թէ այդպէս էլ պէտք է լինիմ...

— Գիտե՞ս, եղբայրիկս, Աստուած երեսանց ձեռքով է ցոյց տալիս Իրան... Հապա, այդպէս էլ է լինում...

Կոռնէյ Սաւվիչը տանը նստած չայ խմելիս՝ ոչինչ չէր խօսում: Նա լուռ ու մունջ մտածում էր իր անելիքի մասին, և երբ Պաշտօնական պառկեց ու քնեց՝ սկսեց խօսել կրնոջ հետ:

— Դու շատ ես կացել գիւղումը:

— Քեզ յայտնի է... Մինչև տասնեօթը տարիս:

— Ուրեմն շատ բան կլինիս մոռացած... Հարկ կլինի նորից մտաբերել: Երևի լսած կը լինիս — դաշարեցնում եմ:

— Ասացի՞ն ինձ:

— Ել դուր չի գալիս ինձ... Դաժան պա-

րապմունք է... Պաշտօնականի համար էլ լաւ չէ: Սկսել է վախենալ ինձանից:

— Նա դեռ ի՞նչ խելք ունի որ...

— Ո՛չ, անխելք երեսայ չէ: Նա սրտով իմանում է, թէ որտեղ է ճշմարտութիւնը: Փառք Աստուծոյ, նա այնպէս չի ալրել, ինչպէս ես: Ես ծնողական զգուանք չեմ տեսած... Ես առիթ չեմ ունեցել սէր զգալ դէպի մարդիկը, բայց հիմա Աստուած ցոյց տուաւ Իրան այդ երեսայի բերանով... Այս բանը շատ լաւ է իմանում Անտոնիչը... Ուրեմն թող մեր երեսան գիւղումը մեծանայ: Գիւղումն Աստուծուն չեն մոռանում: Այնտեղ հող կառնենք և Պաշտօնականի կբախտաւորացնենք: Եւ ինչքան շուտ վերջացնենք այստեղ մեր գործը՝ այնքան լաւ կլինի: Միայն գրաւականներն են արգելք լինում: Ինչքան էլ շտապենք՝ էլի պէտք կլինի մօտ երկու ամիս սպասել...

VIII

Բայց Կոռնէյ Սաւվիչը չսպասեց: Հանգամանքներն ուրիշ կերպ փոխուեցին:

Միւս օրը ներս ընկաւ նրա մօտ զրացի կօշկակարը և դեռ հեռուից սկսեց գոռալ.

— Միթէ ուղիղ է...

— Ի՞նչն է ուղիղ:

— Ուղիղ է, որ դու գործդ դադարեցնում ես: Ես այս րոպէիս լսեցի: Բայց գիտցած լինիս, որ օրէնքով դու իրաւունք չունիս:

— Դէն եմ գցում, ժամանակ է... Ել չեմ կարող...

— Այդ դ՛ու գիտես, քո գործն է, բայց իմ ժամացոյցը... Իմ ժամացոյցն ինչո՞ւ պիտի կորչի...

— Փողը բեր, ժամացոյցդ տար:

— Ո՛չ, եղբայր սիրելի, ես շահը կբերեմ ինչքան որ հասնելու է... Իսկ ժամացոյցը թող դեռ ընկած մնայ: Առաջ դու էիր մեզ խեղդում, հիմի էլ մենք գիտենք, թէ ինչ կանենք քեզ:

— Ոչինչ էլ չէք կարող անել...

Նա անցաւ միջնասլառի ետեւը: Մտաւ պահարանը...

— Ա՛ռ քեզ քո ժամացոյցդ...

— Բայց այդպէս թնջալէս կլինի, չվճարած...

— Այսպէս կլինի ահա... Դէ, հիմա դ՛ուրս կորիւր: Քո գլուխը չունիմ:

— Հապա փողը... չէս առնում...

— Եթէ խիղճ ունիս, ինձ տալիք փողը

կգցես խեղճերի համար յատկացրած տուփի մէջ: Արհեստաւորը մի րոպէ մնաց ապշած և յետոյ դուրս թռաւ գոփաւածի նման: «Կենդանաքերթը գոփաւել է բոլորովին, — ժամացոյցս տուաւ և փողը չառաւ»... Հէնց որ լսեցին այս բանը՝ բոլոր խեղճերը ներս թափուեցին Կոռնէյ Սաւիիչի խանութը: Մարեան վախեցաւ մինչև անգամ:

— Դրանք կթալանեն քեզ, կաղքատացնեն...

— Մի վախեր—ինչ որ մնայ՝ մեզ էլ է հերիք, Պաշուտկային էլ: Ի՞նչ լաւ միտս ընկաւ. մէկ ուղարկիր այստեղ Պաշուտկային, թող ներկայ լինի:

Աղջկանը նստեցրեց սեղանի վրայ և նրա ձեռքով յետ դարձրեց բոլորի գրաւներն էլ: Մի շաբաթում վերջացրեց բոլոր գործերը, պատուիրելով ամենքին.

— Եթէ խիղճ ունիք՝ փողը գցեցէք աղքատների գանձանակի մէջ:

Յետոյ Կոռնէյ Սաւիիչը սկսեց տեղափոխուելու պատրաստութիւն տեսնել: Դուրս գնալուց քիչ առաջ նա տեսաւ ծերունի տիւրացուն և ասաց նրան.

— Մեր կողմերն եմ գնում... Ժամանակ է, բաւական է: Պէտք է այնպէս անել, որ

Պաշտօնական մեր չորս կողմում բարութիւն տեսնի: Թող առողջարար օդի մէջ մեծանայ և ոչ թէ այնպէս... Աստուծու նմանութիւնն ու պատկերը կորցրի ես այստեղ:

— Գիւղումն ինչ ես անելու, երևի մի նոր առուտո՞ւր կսկսես:

— Ո՛չ: Թող կորչի առուտուրը: Հողագործութիւն կանեմ: Մեր կողմերում այգեգործութիւնը լաւ է առաջ գնում: Այգի է, մեղուաբուծութիւն է... Աստուածահաճոյ գործեր են: Ո՛չ, հայրիկ, թող մարդիկը մոռանան «կենդանաքերթին»... Հոգիս բուկս է հասել... Հաբա...

Վ Ե Ր Զ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ՀՐԱՏԱՐԱՎԶԱԿԱՆ

ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Հիմնուած 1880 թուին

ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ՈՒՆԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐ ԻՍԿԱԿԱՆ
ՄՇՏԱԿԱՆ ԵՒ ԱՇԽԱՏԱԿԻՑ

Ի ս կ ա կ ա ն ա ն դ ա մ ը վճարում է տա-
րեկան 6 րուբլի
և ստանում է գրքեր 5 րուբլու:
Մ շ տ ա կ ա ն ա ն դ ա մ ը վճարում է
միանուագ ոչ պակաս քան 100
րուբլի և ստանում է գրքեր տա-
րեկան 5 րուբլու:

Ա շ խ տ ա կ ի ց ա ն դ ա մ ը օգնում է
Ընկերութեանը 1) գտնելով անդամներ և 2)
վաճառելով Ընկերութեան հրատարակութիւն-
ները:

Օտարաքաղաքացի անդամներին Վարչու-
թիւնը ուղարկում է գրքեր Ընկերութեան
ծախքով:

Ընկերութեան անդամ գրուած են՝ Ընկերութեան գրասենեակում (Барятинская улица, д. Гедевановой, контора Общества изданія армянскихъ книгъ) և աշխատակից անդամներէ մօտ՝ Թիֆլիսում և գաւառներում:

Ընկերութեան հրատարակութիւնները վաճառուած են Թիֆլիսում՝

1) Ընկերութեան գրասենեակում:

2) Կենտրոնական գրավաճառանոցում (Головинскій проспектъ, д. Мириманова, Центральная Книжная Торговля).

3) Խրդդեկէլի գրաւաճառանոցում.

Իսկ գաւառներում՝ աշխատակից անդամներէ մօտ:

Գրավաճառանոցներին զեղջ 20%, ճանապարհածախսը Ընկերութեան վրայ:

Կանխիկ կամ վերագիր վճարով գնողներին զեղջ 25%:

Ուսումնարաններին, գիւղական և էժանագին գրադարաններին զեղջ 30%:

24 MAY 2013

25256

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0863063

